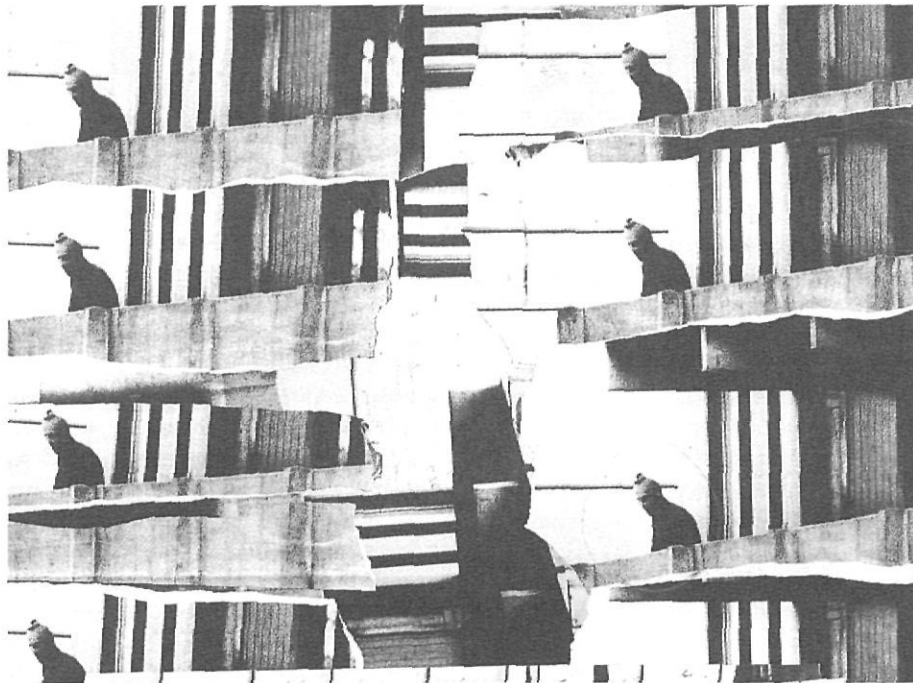

Fulls de la *R*evista

Il·lustracions de Lluís Hortalà

Quan l'orxata no és de xufla

(Apunts
lingüístics
d'un hivern
diferent
a València)

Per la Pilar, en Quim, la Cinta i en Josep, amb admiració per la tasca que han engegat.

Quim Gibert

«Pais perplexe»,
Josep Vicent Marquès - escriptor valencià.

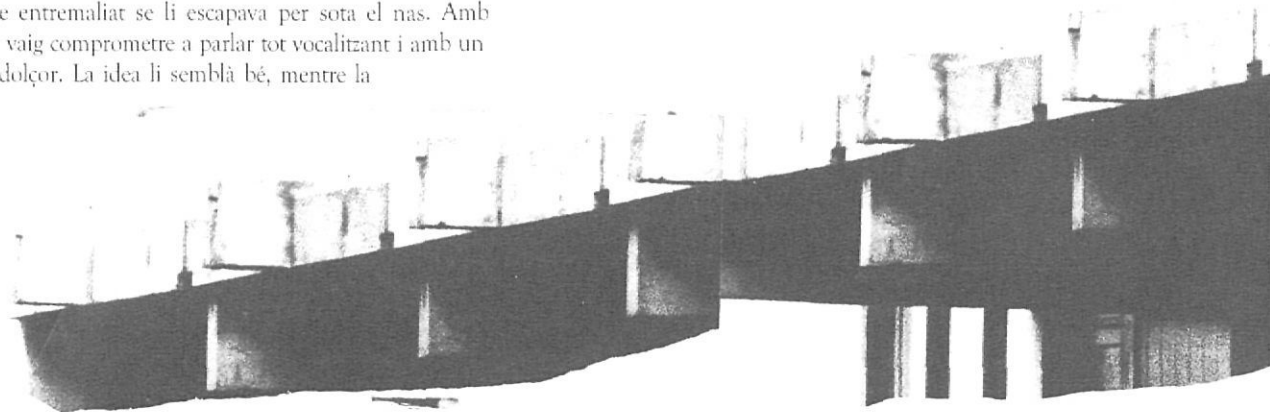
«Parle català, a la manera de València»,
Ovidi Montllor - cantautor d'Alcoi.

Eren, més aviat, foscos i esventats els dies de desembre de 1990. Vist des d'un vessant lingüístic, aquella ciutat podia ser ben bé Guadalajara. De resultes de les converses, que s'improvitzaven en els corredors de la meua nova seu laboral, era un pèl difícil poder sentir la llengua de la Vicenteta de Favara.

- «Oye, que no te entiendo!»

- «Doncs, com ho farem?»

La meua resposta va deixar-la, per uns segons, desconcertada. Un somriure entremaliat se li escapava per sota el nas. Amb aquestes, em vaig comprometre a parlar tot vocalitzant i amb un poc més de dolçor. La idea li semblà bé, mentre la

perplexitat no la deixava parar de riure.

«Jo, ja he sucumbit» em confessava un company del Principat, desplaçat en circumstàncies calcades a les meves. Amb el temps, m'especificà que «parlant català he perdut bons amics. El castellà m'ha ajudat a conèixer gent interessant, però esquerpa davant el fet català».

No feia ni una setmana que havia arribat, quan em varen avisar que parlant català no anava pas bé per anar a Sants, precisament de l'estació on havia sortit de dret cap a València per viure-hi una temporada. Per dins, notava les pessigolles d'un arròs a banda cubat o malpaït.

Sort que les taronges, des del primer instant, les vaig trobar molt gustoses. Havent superat una mena de crisi surrealista d'identitat, que em destarotà momentàniament, no vaig voler deixar escapar l'oportunitat de continuar parlant la meua llengua. La ciutat del Túria em permetia fer-ho amb un accent diferent al que m'ensenyà ma mare quan era un xiquet. El poal, la granera, ix, furt... i tantes altres paraules que vaig articular talment com si fóra un andorrà, lleidatà o alzirenc.

«València està molt castellanitzada. Però pots usar el català sempre que ho consideres oportú. Qui no entenga res, té que mentalitzar-se que n'hi ha que tenir paciència i, d'entrada, anar escoltant la llengua. Per poder seguir una xarreta en valencià és precis fer un esforç», amb unes paraules similars es manifestava el president del Centre, on vaig desenvolupar una funció social de la tardor de 1990 fins a la primavera de 1991.

La coincidència va voler que conegués gent que no entenia perquè m'atrevia a utilitzar, tant oralment com per escrit, una llengua que no fos la castellana, en una ciutat de les característiques de València.

«No entiendo, no entiendo, no entiendo,...» eren els raïcs que desprenia una andalusa, amb residència a la ciutat des de feia un any, cada vegada que em disposava a badar boca. Fou ella qui gentilment m'aclarí, «Tu, aquí, eres un extranjero. Tienes que adaptarte. Encima, tu catalán es muy cerrado. Antes, una mujer que sabe valenciano no ha entendido nada de lo que decías».

A pesar de les facilitats ofertes pel màxim responsable de l'entitat, sovint calia que utilitzés l'espanyol. Sovint, no vol dir sempre. A voltes, em confongueren, segons paraules textuais, per «un cabezón».

«Quimet siempre habla catalán. Es del grupo de Gerona». Encara no sé si vaig quedar de suro o bé de cartró pedra. Tant jo com la xica que es disposava a conèixer-me quedàrem enrogits

com un parell de pebrots escalivats. Em vaig sentir la víctima fàcil de les gràcies d'un tipus, amb recursos suats, que necessitava fer-se passar per un bromista encantador.

«De primer som espanyols i després valencians. Ho has entès?», puntualitzava un senyor gran, amb un to no gaire agradable. Irònicament, un seu amic, dels que també va a sac, em convidava a usar l'espanyol correntment, car em trobava en territori de la «Comunitat Valenciana», segons dicta la «Constitución Española». L'escena, la vaig viure amb altres companys de la «Comunidad de Cataluña», dels quals ningú gosà dir ni ase ni bèstia. Per por? Per prudència? Per no complicar-se la vida? Per no buscar tres peus al gat? Arribats a aquest punt, tothom es feia el desmenjat.

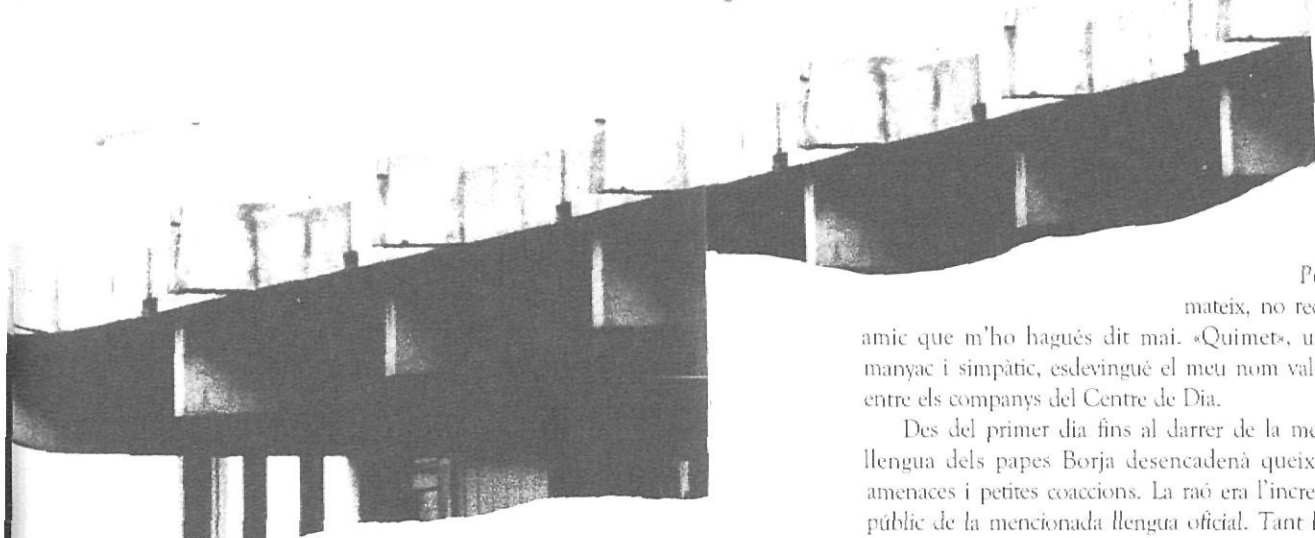
N'hi havia que deuriem menjar moltes sopes, perquè se les pensaven totes. Com el cas de qui deia que m'entenia arran de les seves nocions d'italià o pel context de la conversa. Recalcava però, que li suposava un esforç de concentració cada vegada que jo prenia la paraula. Destresa que admiro i gest que si mai no vaig agrair, aprofito per fer-ho. «Eso dicen», va ser l'única resposta que va deixar anar en demanar-li si en tenia notícia, de la unitat de la llengua. Considerava que des del País Valencià es parlava una de les millors variants castellanes de la península. La seva oratòria, en llengua espanyola, era acurada i brillant. «A mi siempre me hablaron el castellano en casa. A pesar de que mis padres utilizaban, entre ellos, el valenciano». «Por pereza y falta de dominio», mai se li escapà un mot en la llengua dels seus besavis, mallorquins per part de pare i valencians per la banda materna.

«Yo hablo un valenciano muy churro» apuntava una mossa, tot i que aquesta era la llengua amb la qual parlava, diàriament, amb mi la seua mare. Excuses semblants feien servir molts d'altres per justificar la manca d'interès i un gran desconeixement lingüístic.

A través del Centre de Solidaritat, podia constatar com famílies importants de la ciutat havien deixat de parlar, amb els fills, la llengua que, fa uns anys, va celebrar el seu mil·lenari. Malauradament, València no és una realitat aïllada.

«Puedes continuar hablando valenciano. Ya te entendemos», sense haver tingut temps de formular cap pregunta, aquesta resposta fou l'inici d'un canvi d'impressions amb un parell d'assistents socials, de visita al casal. Marxaren convençuts d'haver tingut una deferència lingüística, cordialitat que vaig agrair com un favor.

«Hay que ir hasta la plaza del Caudillo», per més que ploqui, juraria que el conserge de l'escala vivia clavat als anys 50. En no conèixer certs carrers, només vaig gosar preguntar com s'hi

arribava.

Assegut en un banc públic d'aquesta plaça, altrament coneguda com del País o de l'Ajuntament, un vailet explicava, en espanyol, la seva estada al Pirineu. De la qual destacava l'haver parlat en valencià per tal que no l'entenguessin els monitors d'esquí, que impartien la seva labor en català. *Content i enganyat, el nen quedà meravellat de la seva irònica i persuasiva habilitat, entre els amics que l'envoltaven.*

Vaig estar a punt d'improvitzar una escena de pantomima que s'hagués pogut titular «Només vull unes sabates que m'agradi». Els ulls li fugien de la cara, cada vegada que li dirigia la paraula. La dependenta no se'n sabia avenir. Vaig aprofitar l'ocasió per ensenyar-li que «en valenciano, los calcetines» són els mitjons.

Hi hagué converses que no arribaren a ser del tot bilingües *sinó, diguem-ne, sorprenents. De sobte, però en veu baixa, el botiguer acabà parlant amb la llengua que jo utilitzava des que vaig obrir la porta del seu comerç.*

Fa veure que no m'entén. És la indiferència d'un repartidor amb cara de pomes agres. Pels pèls em quedo sense butà!

El barri del Carme és un clam expressiu d'originals grafitis. Mentre, anys enrera, vaig arribar a llegir-hi «Mort a l'Aigua de Malavella», vora el carrer dels Cavallers una pintada exigia «Volem vore TV3».

Emissora de televisió que sintonitzava en Jordi, a pesar de les reticències inicials de la família. La seua mare, castellanoparlant, sempre l'havia anomenat Jorge, però no signava mai en la versió espanyola del seu nom ni molt menys com a Xordi, perquè feia blaver. En Jordi tenia un avi de Sabadell, això li havia desvetllat nous horitzons culturals. Estava al dia d'un neguit conegut com a Països Catalans. Destacava com a bon didacte, que feinejava sense aturador amb la tenacitat d'una formiga i amb la subtileza d'una aranya.

La problemàtica que arrossegava en Manel no li permetia disposar de les habilitats d'en Jordi. Constava com a Manuel, nom *correcte tant en català com en espanyol, però quedàrem que li diria Manel.* La versió reduïda del seu nom el feia sentir més català. En privat, em confessà les dificultats que tenia per expressar-se en espanyol.

En Vicent també es considerava català, però des d'un punt de vista cultural. Arran d'un curs de llengua, impartit a la Segarra, els dubtes sobre la seua identitat quedaren resolts.

«No hablo valenciano» lamentava en Vicente, però deia admirar l'empenta del poble català. Estava al corrent dels rotatius barcelonins que arribaven a València, diàriament, «Hay uno en catalán, el *Avui*. Los otros dos son *La Vanguardia* y *El Periódico*».

Dues voluntàries de la institució també s'expressaven en aquests termes, sobretot pel que fa a la represa del català al Principat, iniciativa tantes voltes ajornada al País Valencià.

Potser a un oncle americà o a una àvia xaruga se'ls escapà mentre em feia una festa, quan tot just era un tap de bassa.

Perquè, ara mateix, no recordo de cap amic que m'ho hagués dit mai. «Quimets», un diminutiu manyac i simpàtic, esdevingué el meu nom valencià de pila entre els companys del Centre de Dia.

Des del primer dia fins al darrer de la meua estada, la llengua dels papes Borja desencadenà queixes, discretes amenaces i petites coaccions. La raó era l'increment en l'ús públic de la mencionada llengua oficial. Tant l'idioma com el nacionalisme espanyol tenien més força de la que aparentment semblava en aquestes terres.

Mica en mica el refús va anar minvant. Però fou necessari que una colla de catalanoparlants determinés fer-se respectar en el nostre idioma. La decisió d'utilitzar la llengua pròpia, d'una forma quotidiana, animà d'altres a usar-la sense tants prejudicis. El canvi d'aptitud lingüística fou sorprenent. Més de la meitat de les *persones, vinculades al Centre, dominaven correctament la llengua d'Ausiàs March.*

Només cal facilitar els mitjans per tal que «Lo Tio Pep» no s'hagi d'acabar cantant en espanyol.

La nostra llengua disposa d'un prestigi gairebé inexistent en certes comarques de la seva àrea. En aquestes zones deprimides, quan sorgeix algun interès lingüístic és de caire anecdòtic o com a curiositat regional.

Més d'un castellanoparlant, amb domicili fix a la ciutat, em confessava obertament la deixadesa existent a l'entorn de la llengua del rei En Jaume I.

D'aquest diari només em veig amb cor de fullejar la portada. Qualsevol referència al terme català, provocada o justificada, és barroerament desqualificada per «Las Provincias» sense cap mena de mirament.

Una xica em va ensenyar les urpes per expressar-me en l'accent nòrdic d'una llengua, que precisament ella parla amb sa mare des que no aixecava un pam de terra, malgrat fer servir l'espanyol normalment. Posteriorment se'n penedí, gràcies a l'intervenció d'un seu company castellanoparlant.

A Cullera vaig poder verificar que de la cullera, per menjar les sopetes, en diuen cullera. La diferència rau en què a Perpinyà també diuen cullera, a Eivissa també diuen cullera i a Elx també diuen cullera.

Mentre que a Albacete d'una cadira en diuen silla, a Silla d'una cadira en diuen simplement cadira. Vet ací l'entrellat, que sovint sembla el joc dels disbarats.

«Del català de les comarques de València, se n'ha dit tradicionalment valencià», afirmava el socialista Alfons Cucó, en un debat des del diari «Levante».

Al final del segle XX, no tothom es veu amb cor de parlar, amb naturalitat, la llengua de sant Vicent Ferrer a la ciutat de les Falles. Si malgrat els llamps, els trons i tota la pedra seca que pugui arribar a baixar, determines usar la citada llengua, l'opció és una petita gesta. Ben mirat, tant es transforma en un pretext generador de recels com d'admiració vers la persona que porta l'embranchida. Mantinc entre els llavis un gust agredolç de la polseguera d'un hivern, curt però intens.

Disposat a fugir, com un llampec, la maleta és a punt de solfa en cas de poder reviuire una nova estada a prop de l'albufera.

Arenys de Mar - Girona. Tardor del 1991.